

het edelhert

25e jaargang
nr. 4
winter 1990

**vereniging tot behoud
van het veluws hert**

tijdschrift voor natuurbehoud op de veluwe

J. A. N. S. D. W. I. D. E. R.

Het Edelhert

Bij de voorplaat:

Roodwild in de sneeuw, naar
een gouache van Hans Bulder.

25e jaargang, nr. 4
winter 1990

Het Edelhert is orgaan van de
Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert
Verschijnt 1x per kwartaal

INHOUD

van dit nummer:

Wat ons bezig houdt: begrazing	1
Kerstgedachte	6
Ledenvergadering '91	7
Bladakker-actie	10
Rust is noodzaak	13
Hubertus, jeugdrubriek	16
Biotoopverbeteringsprijs	18
Horen, zien en schrijven	19

Redactie en eindredactie:

D.A.C. van den Hoorn, tel. 05769-1347

redactie-adres: Hoog Soeren 41, 7346 AC Hoog Soeren
Kopij en foto's aan dit adres.

Redactie-commissie: Dr. J.L. van Haaften,

D.A.C. van den Hoorn, drs. R.H.M. Peltzer.

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden tekst
in te korten, te bewerken of niet te plaatsen.

Aan dit nummer werkten mee:

E. Blokdijk-van der Elst, P.A. Buitenhuis, J.S. ten Cate,

H. van Dam, W. Engels, dr. J.L. van Haaften, A.G.P. van der
Helm, drs. R.H.M. Peltzer.

In dit nummer adverteerden:

Hotel-café-restaurant Hoog Soeren, Hoog Soeren,

Natuursteenbedrijf A. Hoogenberg, Apeldoorn.

Advertentietarief:

1 kolom breed: f 20,— per cm hoogte

2 kolom breed: f 35,— per cm hoogte

Extra litho-kosten voor rekening van de adverteerder.

Lay-out: D.A.C. van den Hoorn

Zetwerk en druk: Grafisch Bedrijf Outhuis BV, Velp (Gld)

Wel of geen begrazing, de meningen blijven verdeeld

- HET GAAT OM DE VELUWSE FAUNA, NIET OM DE „GROTE GRAZERS”

door drs. R.H.M. Peltzer

In dit artikel wil ik ingaan op enkele aspecten die met begrazing te maken hebben. Begrazing wordt min of meer als het wondermiddel beschouwd om de natuur te behouden of terug te krijgen in ons land. Er is nu een reeks van jaren op diverse wijzen met diverse grazers geëxperimenteerd en over de stand van zaken is zo langzamerhand toch wel wat te vertellen. Of niet soms? Of vallen de resultaten toch wat tegen, had men misschien wat meer verwacht, is het wondermiddel toch wat minder sterk dan was beloofd. Over begrazing is onlangs door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) een studiedag georganiseerd „(Her)introdactie van soorten: redding of facelift van de natuur?” en met name de bijdrage van Geert Groot Bruinderink van het RIN was interessant genoeg om te vermelden.

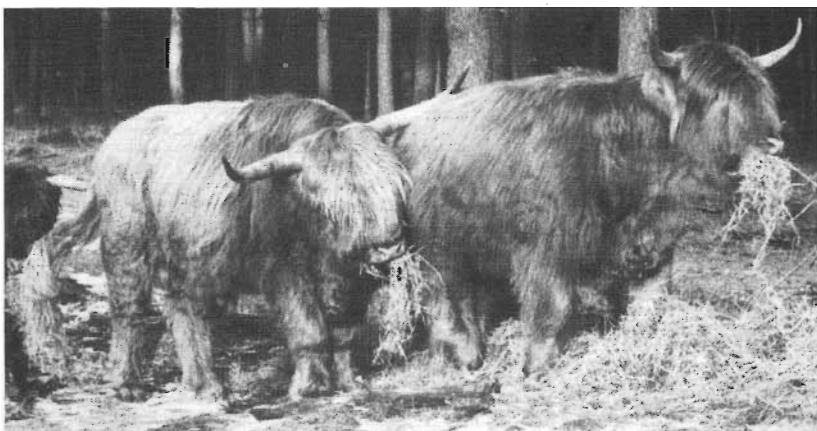
Grote grazers

Het aantal projecten waar begrazing plaatsvindt bedraagt volgens het RIN op dit moment zo'n 450 stuks. Dat betekent dat op zich het idee van het inzetten van grote en kleinere grazers zeker aangeslagen is. Vooral als men nagaat dat de eerste discussies over begrazing midden zeventiger jaren losbarstten. Een discussie waar de naam van Harm van de Veen onverbrekkelijk mee verbonden is. Enige jaren later was het Frans Vera die naar aanleiding van de ontwikkelingen in de Oostvaardersplassen als pleitbezorger voor een meer natuurlijk beheer, middels o.a. begrazing, optrad. En beiden laten nog steeds van zich horen! Waarom die voorkeur voor begrazing? Het traditionele natuurbeheer met mankracht kostte zoveel maninzet, tijd en dus geld, dat naar andere, goedkopere wegen moest worden gezocht. Daarbij kwam dat het ecologisch denken steeds meer de aandacht kreeg.

En terecht. Waar mogelijk is het de beste manier om natuur met natuurlijke instrumenten te behouden of terug te krijgen. Er is natuurlijk in eigen land wel ervaring met begrazing door dieren. Heel vroeger werden koeien, paarden en varkens in bossen losgelaten, alleen dat liet meer negatieve dan positieve sporen na. Ook nu worden op beperkte schaal (men heeft geleerd van het verleden) in diverse natuurgebieden koeien en paarden losgelaten. Meestal met vrij kleine aantallen en gedurende een korte tijd en de effecten zijn over het algemeen vrij positief.

Uitheimse dieren

Bij de meeste begrazingsprojecten worden echter andere, veelal uitheimse, dieren ingezet. Schotse Hooglanders in bos- en natuurgebieden, Heckrunderen op schorren en slikken, vele soorten paarden in verschillende gebieden, schapen op heideterreinen. De bedoeling is om die gebieden via deze grazers te beheren, waarbij de mens overbodig wordt. Dat wil zeggen dat door de vreterij, poeperij en betreding van die dieren een differentiatie in de vegetatiestructuur moet ontstaan die weer aantrekkelijk is voor ander dierlijk leven.

Schotse Hooglander-runderen als „grote grazers”: bijvoederen (hier met hooi) blijft in de winter vaak noodzakelijk.

Naast differentiatie hebben ze de taak om dichtgroeien te voorkomen, maar daarnaast ook om een meer natuurlijke verjonging tot stand te laten komen. Men probeert dus een gesloten natuurlijke kringloop te creëren. Een goede afweging tussen hoeveel en hoe weinig dieren is dus heel belangrijk. Maar helaas is er nog weinig bekend over de ideale begrazingsdruk en wordt er nog veel op het gevoel gewerkt.

Naast de inzet van één enkele diersoort zijn er in verschillende terreinen meerdere diersoorten ingezet. Zo zijn er terreinen waar naast Schotse Hooglanders ook paarden, schapen en koeien rondlopen. Met ieder zijn eigen terreingebruik, voedselkeuze en betredingsgraad en dus ieder zijn eigen invloed. **De vraag is nu of de inzet van die grazers wel zo waardevol is als steeds werd aangenomen en of de mens als beheerder niet meer nodig is.**

Ik schreef hierboven bewust van veelal uitheemse diersoorten. Er zijn uiteraard argumenten aangevoerd waarom Schotse Hooglanders een voorkeur verdienen, waarom Heckrunderen moeten worden ingezet en waarom Przwalskipaarden worden verkozen. Verwijzingen naar een vroeger voorkomen van deze dieren is een van de argumenten. Toch blijft het vreemd dat Schotse Hooglanders met gejuich worden binnengehaald, terwijl dat een uitheemse diersoort is, terwijl damherten en moeflons, omdat het uitheemse dieren zijn, met even groot gemak zeer definitief worden verwijderd. De wisent is ook een diersoort dat steeds weer wordt genoemd als een in te zetten grazer, terwijl de aanwezigheid van de wisent zoals wij die nu kennen in Polen, in ons land ernstig wordt betwijfeld. Zo zijn er in ons land nooit skeletvondsten van deze wisentsoort gedaan. Deskundigen denken dan ook dat er in oude geschriften verwisseling is opgetreden tussen oeros en wisent. Doen we er dan wel goed aan om de wisent te (her)introduceren?

Effecten van begrazing

Door Groot Bruinderink worden voor een aantal terreintypen verschillende effecten genoemd. Voor de kritische volgers niet zo verrassend, en voor de begrazingsfreaks teleurstellend is de stelling dat die effecten toch lang niet zo positief zijn als wel eens wordt voorgesteld. Het terreingebruik is vaak veel minder groot en het begrazingspatroon is niet volgens verwachting want ook Schotse Hooglanders prefereren jong en mals voedsel boven oud pijpestrootje en bochtige smele.

Het dichtgroeien wordt meestal wel voorkomen en ook de vervilting van de bodem wordt tegengegaan, maar de natuurlijke verjonging vindt vaak niet plaats omdat die weggevreten wordt. De gewenste vegetatie komt niet terug of het proces duurt veel langer dan verwacht. Er verdwijnen minder algemene plantesoorten waar algemener soorten voor terugkomen, insecten verdwijnen waarvoor strontvliegen en mestkevers in de plaats komen, nesten van bodembroeders wor-

den vertrapt, structuurverlies van de vegetatie kan funest zijn voor de zandhagedis, begrazing kan negatief zijn voor kleinere zoogdieren e.d.

Kortom de differentiatie binnen de vegetatiestructuur en de positieve effecten daarvan op het andere dierenleven, zijn in veel gevallen kleiner dan verwacht en in bepaalde gevallen is er zelfs sprake van negatieve effecten. En vaak blijft het ingrijpen van de mens noodzakelijk. Niet alleen t.a.v. de gezondheidstoestand van de dieren, zo blijft bijvoederen in de winter vaak noodzakelijk, maar ook t.a.v. (aanvullende) beheersmaatregelen.

Door Groot Bruinderink werd dan ook gesteld dat de natuur niet altijd baat heeft bij de introductie van grote grazers en verder dat de dieren niet altijd hun taak op de gewenste manier uitvoeren.

Twijfel over effect

Het lijkt er sterk op dat de voorstanders van grote grazers in onze natuurgebieden zichzelf aan het voorbij lopen zijn. Opvallend was bijvoorbeeld dat de kritiek die werd geuit zeer slecht werd verdragen, terwijl het toch zonneklaar is dat er vele haken en ogen zitten aan het inzetten van grote grazers.

Effecten van grote grazers zijn pas na zeer lange tijd merkbaar. Een deskundige gaf in 1985 al toe dat de effecten eigenlijk pas na een eeuw goed beoordeeld kunnen worden. En toch gaat men bijvoorbeeld uit van de resultaten van experimenten die slechts 5 jaar hebben geduurd, met name denk ik dan aan het Imbosch-experiment. En als de Schotse Hooglanders in hun nieuwe en veel grotere leefgebied een keuze mogen maken uit bosgebied of uit grasland dan is die keus niet zo moeilijk: grasland dus!

En verder komt men ze nog nauwelijks tegen, al zal dat met het groeien van het aantal wel anders worden. Alleen hoeveel tijd vraagt dat niet? Loopt men dan niet met erg grote oogkleppen op en maakt men zich dan niet erg ongeloofwaardig en wordt dat niet versterkt als men zeer verontwaardigd reageert op weliswaar harde, maar mijns inziens, terechte kritiek.

Het buitenland

Verbazingwekkend is het ook dat steeds maar weer wordt teruggevallen op voorbeelden uit het buitenland. Zo wordt bijvoorbeeld het New Forest in Engeland vaak genoemd, want daar zijn mooie voorbeelden te zien van reeds eeuwenlange begrazing. Ik heb dat met eigen ogen kunnen aanschouwen. Laten de voorbeelden nu net te zien zijn op die plaatsen waar door een gering of kwalitatief slecht voedselaanbod weinig begrazing optreedt. Een heel groot deel van het New Forest is kaal gevreten. Engelse onderzoekers zijn dan ook heel wat minder enthousiast over de effecten en klagen over een veel te hoge begrazingsdruk (en niet alleen

Jammer, dat het damhart – als vermeende uitheemse diersoort – zo definitief uit de vrije wildbaan wordt verwijderd.

van de beroemde paarden, maar ook van diverse hertensoorten) en het daardoor ontbreken van enige natuurlijke verjonging.

Concurrentie

Een ander effect van begrazing door vaak uitheemse dieren is dat er voedsel- en ruimteconcurrentie optreedt met het edelhert. Ondanks berichten van onderzoekers dat de edelherten helemaal niet verstoord worden en dat gebieden met grote grazers intensief bezocht blijven worden, zijn de ervaringen van bezoekers maar ook van terreinbeheerders wel anders.

Edelherten en Schotse Hooglanders bijten elkaar dan wel niet, maar de edelherten gaan die Schotse jongens en meiden toch uit de weg en waar grote grazers lopen, laten edelherten zich nog nauwelijks zien. Verder moet gewoon geconstateerd worden dat waar Schotse Hooglanders fourageren op mals groen de edelherten concurrentie wordt aangedaan. Wat dat betreft is het wellicht wel goed dat Schotse Hooglanders grasland prefereren.

Edelhert fouragerend op mals groen in het bos. Waar Schotse Hooglanders hetzelfde doen treedt wel degelijk voedselconcurrentie op.

Het edelhert

Door het RIN is een aantal jaren geleden een onderzoek opgezet waarin de invloed van het inheemse edelhert en ander grofwild op de vegetatie (en de onderlinge relatie tot elkaar) wordt onderzocht. Een goede zaak want met al die uitheemse beesten zouden we bijna vergeten dat er nog andere grazers in ons land rondlopen.

Jammer is het dat dit onderzoek dat meer inzicht moet geven in voedselkeuze en fouragegedrag van het grofwild door allerlei startproblemen slechts langzaam op gang komt. De gestelde tijdslimiet van dit onderzoek, tien tot twaalf jaar, geeft echter al aan dat men inziet dat in slechts enkele jaren weinig te zeggen valt, omdat effecten een lange tijd nodig hebben voordat ze manifest worden. In de grofwildvisie wordt aangegeven dat het leefgebied van het edelhert moet worden uitgebreid, dat de leefwijze natuurlijker moet worden en dat het bijvoeden moet worden afgebouwd en uiteindelijk moeten worden gestopt. Alleen het verstrekken van broodnodige mineralen kan nog doorgang blijven vinden.

Uitbreiding van het leefgebied is prachtig, er zijn al rasters verdwenen, alleen moeten we oppassen dat door concurrentie van grote grazers dit leefgebied toch weer niet wordt beperkt. Niet door de aanwezigheid van grazers en niet door noodzakelijke rasters voor die grazers. Per saldo schieten we er dan niets mee op!

Met al die uitheemse beesten als „grote grazers” zouden we bijna vergeten dat er nog andere grazers in ons land rondlopen, zoals hier bijvoorbeeld een edelhert...

Heel jammer

Heel jammer is het dat bij het slechten van diverse rasters, en dan denk ik aan Deelerwoud en de boswachterij Ugchelen/Hoenderloo, zo weinig is vooruit gedacht. Wat zou het niet interessant en leerzaam zijn geweest om een aantal dieren te voorzien van merken, waardoor deze het hele jaar door te volgen zouden zijn. Waarom is daar geen onderzoek opgezet om de veranderingen in populaties te volgen, veranderingen in trekgedrag, terreingebruik en fourageergedrag, maar ook veranderingen in vegetatiestructuur. En uiteraard ook veranderingen in de samenstelling van de roedels, in sociaal gedrag.

Kortom, waarom is niemand op het idee gekomen om deze toch zeer belangrijke veranderingen wetenschappelijk te begeleiden? Hier had men een prachtkans om een beter beeld te krijgen hoe vergroting van het leefgebied en het natuurlijk voedselaanbod in de praktijk voor de edelherten en ander grofwild uitwerkt. Heel erg jammer. In een eerder artikel in Het Edelhert heb ik daar al eens op gewezen.

Tenslotte

Een oordeel vellen blijft moeilijk. Het is natuurlijk prachtig wanneer de mens niet of nauwelijks hoeft in te grijpen in de natuur, omdat die zich zelf kan beheren. Toch moet ik dan denken aan uitspraken gedaan door voorstanders van natuurbos in Nederland. Wanneer je praat over natuurbos dan spreek je eigenlijk over een situatie, een momentopname, uit het bos van 4.000 jaar geleden of van bos dat in Nederland zou kunnen groeien als er geen mensen woonden. We zitten met het keiharde gegeven dat we met 15 miljoen mensen op een kluitje zitten, dat heel Nederland door de mens gemaakt is en dat nergens nog een stuk oorspronkelijke natuur te vinden is. **Moeten we dan niet blij zijn met wat we hebben, met het feit dat ons edelhert nog steeds op de Veluwe zijn (beperkte) wissels kan trekken? Moeten we ons juist niet veel meer zorgen maken over het voortbestaan van dat edelhert, het wild zwijn? Mogen we ons aan die verantwoordelijkheid onttrekken ten faveure van andere grote grazers, ook al staan die in dienst van het natuurbeheer? Hoe reëel is het om het oerbos terug te willen, om de wisent, het oerrund, de wolf, de lynx en de beer terug te willen. Met betrekking tot het edelhert wordt soms al smalend gesproken over extensieve veeteelt, maar zijn we met al die grote grazers eigenlijk niet bezig met een dierenpark op grote schaal?**

Foto's bij dit artikel: D.A.C. van den Hoorn.

Kerstgedachte

*Hoe statig zijn de hoge bomen
die ginds het heideveld omzomen*

*Zacht ruist het in het lage hout
't Is Kerstmis en de nacht is koud*

*De klokken van het stadje zingen
van nauw'lijks nog begrepen dingen*

*Niets roert zich nu nog in de twijgen
't Is zelfs alsof de dieren zwijgen*

*En in de Hemel hoog en ver
flonkert één enk'le held're Ster*

J.S. TEN CATE

Extra-uitgave

Het december-nummer van ons tijdschrift gaat vergezeld van een extra-uitgave van Het Edelhert. Deze extra-uitgave verschijnt in boekvorm.

Het eerste deel bestaat uit een historische beschouwing over het edelhert in Nederland, geschreven door Jan de Rijk en Elio Pelzers. Het tweede gedeelte van het boekje is gewijd aan het huidige beheer van het roodwild in de vrije wildbaan van de Veluwe. Dit gedeelte werd geschreven door B.E.J. Litjens, die evenals Pelzers geen onbekende voor de lezers van dit blad is.

De leden van onze vereniging krijgen deze extra-uitgave gratis toegestuurd. Een vrijwillige bijdrage om tegemoet te komen in de hoge produktiekosten van deze uitgave is echter welkom.

Mocht u het boekje als relatiegeschenk willen bijbestellen dan kunt u door overschrijving van f 10,— (per exemplaar) op postgiro 11.87.408 t.n.v. Veluw Hert te Apeldoorn in het bezit komen van een of meerdere extra-exemplaren. Na ontvangst van uw betaling wordt het boekje u franco thuisgezonden.

NIEUWS UIT DE VERENIGING

Algemene Ledenvergadering 1991: Aardhuis, zaterdag 9 maart

De Algemene Ledenvergadering van het „Veluws Hert” zal komend jaar weer in Het Aardhuis bij Apeldoorn worden gehouden en wel op zaterdag 9 maart a.s.

Leden van onze vereniging die de vergadering wensen bij te wonen wordt aangeraden de datum reeds nu in hun agenda vast te leggen. De convocatie in dit nummer is de enige die u ontvangt. Wel zal het bestuur in februari de kandidaatstelling voor nieuwe bestuursleden aan de leden verzenden.

Het voorlopige programma ziet er als volgt uit:

10.00 uur Ontvangst, koffie. Optreden van de jachthoorgroep Het Aardhuis

10.30 uur Opening van het huishoudelijk gedeelte van de vergadering

- Welkom door de voorzitter
- Ingekomen stukken
- Verslag jaarvergadering 1990, zoals weergegeven in Het Edelhert, zomer 1990, 25e jaargang nr. 2, pag. 5 t/m 9
- Jaarverslag penningmeester
- Verslag kascommissie
- Samenstelling bestuur; zie toelichting
- Voorstellen tot wijziging van Statuten en Huishoudelijk Reglement; zie toelichting
- Rondvraag

12.00 uur Lunchpauze

13.30 uur Voordracht met dia's door Dr. G. Groot Bruinderink: „De Voedselkeuze van het edelhert”

14.15 uur Voordracht met dia's door ons bestuurslid A.N. Heekelaar: „Natuur- en faunabeheer in de Imbosch”.

15.30 uur Gelegenheid tot discussie. Drankje en napraten

16.00 uur (Ongeveer.) Einde jaarvergadering

Bezoekers van de Jaarvergadering die wensen deel te nemen aan de lunch en het verdere middagprogramma dienen zich vóór 15 februari a.s. op te geven bij ons secretariaat, Veluws Hert, Postbus 981, 7301 BE Apeldoorn.

Introductie is mogelijk: maximaal 1 persoon per lid of maximaal 2 personen per lid als de vergadering in gezinsverband wordt bezocht. Introduces zijn uitgesloten van het uitbrengen van een stem bij verkiezing van nieuwe bestuursleden en bij wijziging van Statuten en Huishoudelijk Reglement.

De kosten voor lunch en middagprogramma bedragen f 15,— per persoon en dienen bij aankomst in Het Aardhuis te worden voldaan. Dringend verzoek: gepast. De kosten dus niet per giro overmaken.

De jaarverslagen van penningmeester en secretaresse en de begroting voor 1991 zijn in Het Aardhuis verkrijgbaar vóór de aanvang van de vergadering.

TOELICHTING

Samenstelling bestuur

De ledenvergadering 1990 is op voorhand accoord gegaan met de benoeming van de heer Th. van Ree te Apeldoorn tot penningmeester als opvolger van de heer D.J. van der Bie. De heer Van Ree kon zich echter nog niet vrij maken voor deze functie. Per 1 september 1990 heeft het bestuur tot penningmeester benoemd de heer P.A. Buitenhuis te Apeldoorn, een actief lid van onze vereniging die goed thuis is in financiële zaken. Het bestuur verzoekt de vergadering deze benoeming te bekrachtigen.

Aan de beurt van aftreden en niet herkiesbaar is de heer R. Schuitemaker te Hoog Soeren. Kandidaatstelling voor de opvolging van de heer Schuitemaker zal het bestuur in februari a.s. aan de leden berichten.

Aan de beurt van aftreden en wel herkiesbaar zijn de bestuursleden Heekelaar en Peltzer. Het bestuur stelt hun herbenoeming voor.

Wijziging Statuten

Bij het aanvragen van subsidie door het „Veluws Hert” wordt soms door de mogelijke subsidiegever een verklaring van algemeen nut gevraagd. Een verklaring van algemeen nut wordt gegeven door de Inspectie der Registratie en Successie als in de Statuten is vermeld dat bij opheffing van de vereniging het batig saldo ten goede komt aan een instelling waarvan het doel enigermate overeenkomt met het doel van de Vereniging.

Wil de Vereniging in aanmerking komen voor zulk een verklaring dan dient artikel 20, lid 4 van de Statuten dienovereenkomstig te worden gewijzigd.

Huishoudelijk Reglement

Om de continuïteit in bestuurszaken te bevorderen wil het bestuur de mogelijkheid openen om bestuursleden voor maximaal 4 jaren, met maximaal een verlenging van één periode, te benoemen i.p.v. voor 3 jaren. Dit maakt wijziging van artikel 7 van het Huishoudelijk Reglement noodzakelijk.

Het bestuur stelt voor zowel Statuten als Huishoudelijk Reglement in deze zin te wijzigen.

Mede gezien de grote actuele betekenis van de twee geplande voordrachten op de komende jaarvergadering verwacht het bestuur een grote opkomst. Aanmeldingen voor de algemene ledenvergadering worden behandeld in volgorde van binnenkomst. De bijeenkomst kan door maximaal 125 deelnemers worden bijgewoond.

Leden die voor de bijeenkomst hebben ingeschreven maar die onverhoopt toch niet aanwezig kunnen zijn, wordt dringend verzocht dit ten spoedigste te melden bij het secretariaat, postbus 981, 7301 BE Apeldoorn of telefonisch 05769-1347, zodat leden die mogelijk op een „wachtlIJst” staan alsnog kunnen worden ingeschreven.

Tot ziens in Het Aardhuis, 9 maart 1991!

HET BESTUUR

*Goede kerstdagen
en een
voorspoedig 1991!*

Prins Bernhard plantte boompje in het kader van onze bladakker-actie

Onze beschermheer, Z.K.H. prins Bernhard heeft op donderdag 25 oktober j.l. op de bladakker-in-wording in het Nationaal Park Veluwezoom, niet ver van het wildviaduct Terlet een eerste eikeboompje geplant in het kader van onze bladakker-actie. De Prins gaf daarmee het startsein voor de uitvoering van fase 1 van onze actie: het aanleggen van twee bladakkers met samen 10.000 boompjes op grond van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten en wel een bladakker in het Imboschgebied en een in het Deelerwoud.

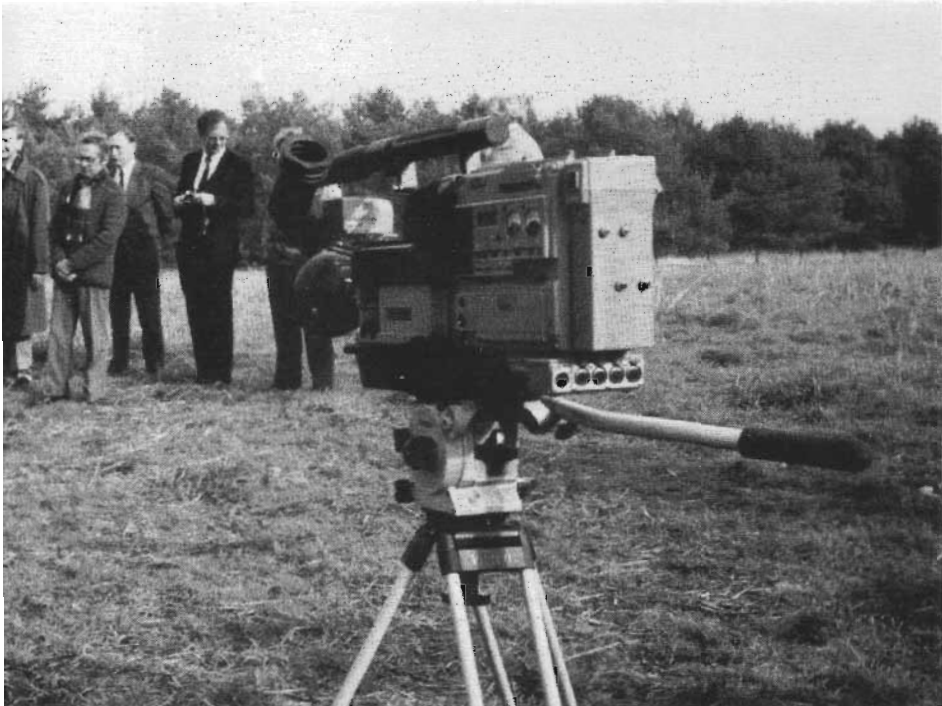
Bij de ingang van het restaurant De Thermiekbel op het zweefvliegveld Terlet werd Z.K.H. verwelkomd door de voorzitter van het „Veluws Hert” en door Ir. E.P.L. Hessels, directeur van Natuurmonumenten. In de Thermiekbel maakten delegaties van „Veluws Hert” en Natuurmonumenten hun opwachting. Ook ons vrijwilligers- en ons planterskorps waren hierbij vertegenwoordigd.

Op weg naar de bladakker nam de Prins nog korte tijd het wildviaduct Terlet in ogenschouw. Bestuurslid Heekelaar toonde de Prins de wildsporen op en bij de overgang.

Het beste...

Vervolgens plantte prins Bernhard een jong eikeboompje in een van de 5.000 plantgaten op de bladakker. Het boompje leek eerst nog iets wankel te staan, wat aan Z.K.H. de uitspraak „We zullen er maar het beste van hopen” ontlokte. Bestuurslid Spek stampte de grond in het plantgat nog eens extra aan zodat iedereen de toekomst van het boompje met optimisme tegemoet kon zien.

Voorzitter Van den Hoorn vertolkte de dankbaarheid van het „Veluws Hert” aan de Prins voor zijn bereidwilligheid de eerste boom op de eerste bladakker te willen planten en wees er op dat de Vereniging met al haar acties beoogt de leefomstandigheden van het edelhert op de Veluwe te verbeteren. Wij spannen ons in voor rust en ruimte, nu komt ook het voedsel aan de beurt. Maar we moeten wel

Het grote moment. Foto- en filmcamera's klikken en snorren: het boompje is in het plantgat geplaatst; prins Bernhard en Veluws Hert-voorzitter houden het boompje nog vast. Nu nog de aarde in het plantgat opvullen.

Foto: E. Blokdijk-van der Elst

wel beseffen dat met het aanleggen van een paar bladakkers het voedselprobleem voor het Veluws hert nog lang niet is opgelost. Ook dankte hij de heer Hessels voor de geboden gelegenheid twee bladakkers op terrein van Natuurmonumenten aan te leggen.

Terug in De Thermiekbel kreeg prins Bernhard het eerste exemplaar van een extra-uitgave van Het Edelhart aangeboden. Deze extra-uitgave met een historische beschouwing over het edelhert in Nederland door J. de Rijk en E. Pelzers en een beschouwing over het huidige beheer in de vrije wildbaan door B.E.J. Litjens wordt de lezer met dit nummer van Het Edelhart toegezonden.

Wat de uitvoering van de bladakker-actie betreft: op 1 december zijn de tijdelijke rasters aangelegd, in januari zullen onze vrijwilliger-planterers de boompjes in de grond zetten.

(Adv.)

NATUURLIJK NATUURSTEEN!

Natuursteenbedrijf

A. Hoogenberg

Koningslijn 10, Apeldoorn. Telefoon 055 - 55 30 79

Voor vloeren, vensterbanken, tafels enz.

Steeds uit voorraad leverbaar.

Wit marmer, Travertin, Leisteen enz.

Prins Bernhard bewondert de Veluws Hert-das.

Foto: H. van Dam

Hebt u ook al zo'n das?

„Mooie das is dat” zei prins Bernhard, wijzend op onze verenigingsdas, gedragen door onze voorzitter toen deze op 25 oktober Z.K.H. op Terlet verwelkomde. Nadat de Prins in het Imboschgebied het eerste boompje had geplant in het kader van onze bladakker-actie (zie elders in dit nummer), kreeg hij het eerste exemplaar van een extra uitgave van Het Edelhert aangeboden. Secretaresse Reina Westermann zorgde er bij deze gelegenheid voor dat ook de Prins in het bezit van onze verenigingsdas kwam.

Ook u kunt in het bezit komen van onze verenigingsdas. Onze vereniging exploiteert al enkele jaren een „winkeltje”, waar artikelen worden verkocht op markten, ledenvergaderingen enz.

Een aantal artikelen kan ook per post worden besteld. hierbij willen wij enkele artikelen onder uw aandacht brengen:

Verenigingsdas: f 22,50; lepeltje met hert in reliëf, zwaar verzilverd: f 11,50; hoedspeld: f 39,50; boek Het Edelhert, fraaie uitgave, speciale prijs f 15,—.

Bestellen kan als volgt: maak het totaal bedrag van uw bestelling, vermeerderd met f 2,50 aan verzendkosten, over op postgiro nr. 118 7408 t.n.v. Veluws Hert, Apeldoorn en vermeld op het formulier welke artikelen u bestelt. Direct na ontvangst van uw betaling/bestelling wordt het bestelde toegezonden.

Ir. C.J. Stefels overleden

Tijdens familiebezoek is op 28 oktober j.l. in Pretoria (Zd-Afrika) overleden ir. C.J. Stefels, tot voor kort directeur van het Nationale Park De Hoge Veluwe.

De heer Stefels werd in 1978 als opvolger van ir. H. van Medembach de Rooy bij de Hoge Veluwe benoemd, eerst in een deeltijd-functie. Na zijn afscheid als inspecteur bij Natuurmonumenten wijdde hij zich geheel aan de Hoge Veluwe. In september j.l. ging de heer Stefels op 62-jarige leeftijd met vervroegd pensioen.

Onveilig werk in bos

Volgens een onderzoek van het Wageningen instituut De Dorschkamp is de kwaliteit van de bosarbeid in Nederland verontrustend laag. Vijftig procent van het werk wordt zwart uitgevoerd. De onderzoekers pleiten voor meer controle in de Nederlandse bossen. Wat betreft de veiligheid komt Staatsbosbeheer het minst slecht uit de bus; daar wordt 32% van de vellingsarbeid onveilig uitgevoerd. In particuliere bossen is dat 77%.

Bos en Houtnieuws, okt. '90

BEHEER, BIOLOGIE, LEVENSWIJZE

RUST is voor het hert geen luxe maar noodzaak

• WAAROM EEN HERT NACHTDIER WORDT

door dr. Jan L. van Haften

Het edelhert kent, evenals vele andere dieren, perioden van activiteit en perioden van rust die elkaar gedurende het hele leven afwisselen. Dat deze afwisselingen het dagritme van het hert sterk beïnvloeden zal ieder duidelijk zijn.

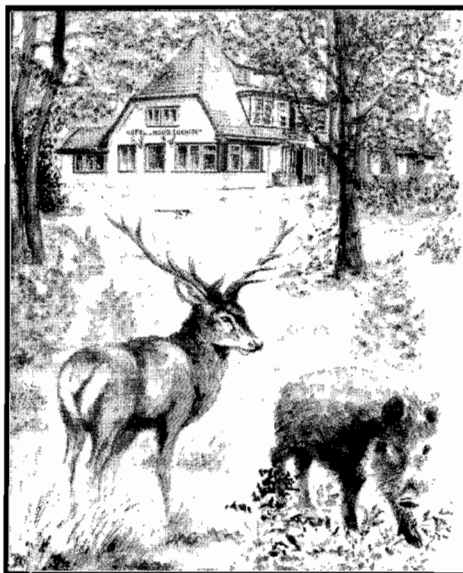
Hoe worden deze perioden geregeld? Het antwoord hierop is dat de lengten van de perioden afhankelijk zijn van de aanwezigheid, de bereikbaarheid en de aard van het voedsel en van de tijd die voor het herkauwen van het opgenomen voedsel nodig is en niet te vergeten van r u s t.

Bij verstoring gedurende de periode dat er voedsel wordt gezocht en opgenomen, wordt deze in mindere of meerdere mate bekort. Er is dan dus minder voedsel gegeten dan het hert nodig had. Komt regelmatig verstoring voor tijdens het fourageren dan krijgt het dier te weinig voedsel binnen, waardoor er onvoldoende eiwitten, suikers, mineralen en vitaminen worden opgenomen, die nodig zijn om in een goede conditie te blijven.

Oorzaak van schillen

Bovendien is een tekort aan voedselopname zeer slecht voor de in de pens aanwezige micro-organismen, de zogenaamde pensflora, die daardoor zelfs

Adv.

HOTEL-CAFÉ-RESTAURANT

Hoog-Soeren

Telefoon 05769 - 1231 Hoog Soeren

Uw huiskamer in het Kroon-
domein, uniek gelegen in de
Soerense bossen.

EEN RUSTPLAATS IN DE
ONGEREPTEN NATURE.

Gezellig open haardvuur.

Zeer geschikt voor familie-
reünies, kleine partijen en
conferenties.

WAAR MIJNHEER ZICH THUIS EN
MEVROUW ZICH UIT VOELT.

Regelmatische verstoring tijdens het fourageren doet de conditie van het edelhert achteruitgaan.

Foto: D.A.C. van den Hoorn

kan afsterven. Hierdoor treden stofwisselingsstoringen op, die tenslotte de gezondheidstoestand van het hert in gevaar kunnen brengen. Om dit te voorkomen moet het zuur geworden milieu in de pens door het basische speeksel geneutraliseerd worden, hetgeen voor in de dekking gevluchte herten betekent dat ze gaan schillen en dus schade veroorzaken.

Vooraf bij jonge herten, die nog in hun groeiperiode verkeren, kan een tekort aan goed voedsel funest zijn. Bij herten, die hun gewei opzetten, wordt een voedseltekort duidelijk weerspiegeld in een slechte ontwikkeling van het gewei, terwijl bij drachtige hinnen dit invloed heeft op de ontwikkeling van het kalf, dat in slechtere conditie ter wereld komt dan een kalf waarvan de moeder voldoende goed voedsel tijdens de dracht heeft kunnen vinden.

Rust tijdens de fourageperiodes is dus noodzakelijk wanneer wij een gezonde hertenpopulatie willen behouden zonder onaanvaardbare schade aan de bosbouw.

In de periode volgend op die van het fourageren wordt het opgenomen voedsel meer dan eens herkauwd, zodat het voedsel optimaal kan worden benut. Het is duidelijk dat ook hiervoor **rust** onontbeerlijk is.

Een vergelijking

In gebieden waar het rustig is zien wij een aantal van ongeveer acht fourageperiodes in 24 uur, die gemiddeld 1½ uur lang zijn en gevolgd worden door ongeveer even lange herkauwperiodes. Dit zou dus de meest gewenste situatie voor het roodwild zijn.

Georgi heeft tien jaar geleden, door middel van een telemetrisch onderzoek (gebruik makend van zendertjes), in twee zeer verschillende leefgebieden met

- duidelijke invloed van menselijke verstoring en
- met praktisch geen menselijke verstoring

kunnen aantonen dat inderdaad door de verstoring veroorzaakt door toerisme, veld- en boswerkzaamheden, verkeer enz. het dagritme van het edelhert geheel in de war wordt gebracht. Met als gevolg dat de grootste activiteit 's nachts plaats vindt en overdag de meeste tijd gerust wordt.

Overdag rusten

Dit zien wij ook in onze roodwildleefgebieden, waar het edelhert voornamelijk een „nachtdier” is geworden d.w.z. dat het overdag rust en tijdens de nachtelijke uren op lavei kan gaan. De fourageerperioden gaan 's nachts, op enkele korte rustperioden na, praktisch in elkaar over, hetgeen wij overdag voor wat betreft de rustperioden zien.

Dit betekent wel, dat wij moeten proberen de menselijke verstoring in de leefgebieden zo veel mogelijk terug te dringen te gunste van het behoud van het edelhert.

Hoe kunnen wij dit doen?

In de eerste plaats door het instellen van **rustgebieden** en door het trachten meer „rustige” gebieden te creëren door het afsluiten van bepaalde wegen en paden en door vergroting van de bospercelen.

Daarnaast moeten menselijke activiteiten als droppings, cossen, nachtoefeningen enz. zoveel mogelijk worden verboden.

Door verstoring op sommige zomerdagen is het voorgekomen dat het roodwild gedwongen werd tot $\pm$ 18 uur achter elkaar in de dekking te blijven, met alle negatieve gevolgen van dien! Dit moeten we zien te voorkomen. Ons Veluws hert is een goed beheer dubbel en dwars waard.

Hubertus het edelhert

Hallo allemaal

Een boompje planten

Hebben jullie wel eens een echte prins gezien? Toevallig was ik in de Imbosch toen er een heleboel auto's aankwamen met een heleboel mensen. En dat ging allemaal naar een wildakker toe. Nou dacht ik al „wat moet dat daar”, want er staat, op wat gras na, helemaal niets. Die mensen drentelden wat rond en net op het punt dat ik dacht „nu maar wegwezen, want hier is ook niets te beleven”, komen er nog een paar auto's aan. Met een jachtopziener achter het stuur die ik wel ken. Die zijn auto uit en netjes het portier aan de andere kant openmaken. Doet hij anders ook niet, „want mijn passagiers kunnen dat zelf wel”, zegt hij altijd. Maar deze blijkt niet.

Dus er moest iets aan de hand zijn. En wat bleek, het was zowaar prins Bernhard. Nou dacht ik altijd dat een prins minstens een kroontje op zijn hoofd heeft en verder heel mooie kleren aan heeft. Maar nee hoor. Een doodgewoon pak, maar mét anjer. Toch wel wat teleurstellend. Maar dat werd enigszins goed gemaakt door iemand anders die gehuld in een pak met allemaal toeters en bellen eveneens uitstapte. Later hoorde ik dat dat zijn adjudant was. Wat moet dat niet zijn als het een generaal was geweest. Maar goed.

Helemaal recht stond het boompje eerst nog niet...

Foto: P.A. Buitenhuis

Zo'n prins komt natuurlijk niet voor de lol om naar het groeien van dat gras te kijken. Die heeft wel wat beters te doen. Nou ja, beters? Hij kreeg een schop in zijn handen gedruwd en moest een boompje planten. Op de eerste plaats was het een doodgewone schop en niet eens een van goud, wat je op zijn minst mocht verwachten en verder kreeg ik de indruk dat prinsen niet zo vaak boompjes planten. Enige assistentie was toch wel nodig en helemaal recht stond hij ook niet.

Gelukkig kon ik een beetje verstaan wat er na dat planten nog gezegd werd. Want als er een prins is moeten mensen altijd belangrijke en interessante dingen zeggen. En zo hoorde ik dat door de prins de eerste boom was geplant in het kader van de bladakker-actie. En daar heb ik al eens eerder wat over geschreven. En jullie ook aangespoord om mee te helpen als de boompjes geplant gaan worden.

Wat blijkt nu, er is zoveel geld binnengekomen dat er méér dan één bladakker kan worden ingeplant. In januari worden 10.000 jonge eikeboompjes geplant, 5.000 in de Imbosch en 5.000 in het Deelerwoud. En dat is voor ons, edelherten, natuurlijk heel belangrijk en heel goed nieuws. En ook belangrijk genoeg dat prins Bernhard de eerste boom wilde planten. En laten we eerlijk zijn, hopelijk volgen er nog veel meer.

Dus ik wil jullie allemaal zien in januari en geen smoesje „het is zo koud” of zo iets.

Kerstprijsvraag

Maar nu iets heel anders. Dit nummer van Het Edelhert is al weer het Kerstnummer. Wat gaat dat toch snel. En in een Kerstnummer hoort natuurlijk een Kerstpuzzel. Nou is het voor mij een hele toer om iets te verzinnen. Ik ben zelf niet zo'n puzzelaar en om dan ook nog iets voor jullie te maken, dat valt niet mee. Maar ik heb mijn vrienden om hulp gevraagd, zelfs vrienden van overzee, en zo zijn we er met het hele roedel toch weer uitgekomen.

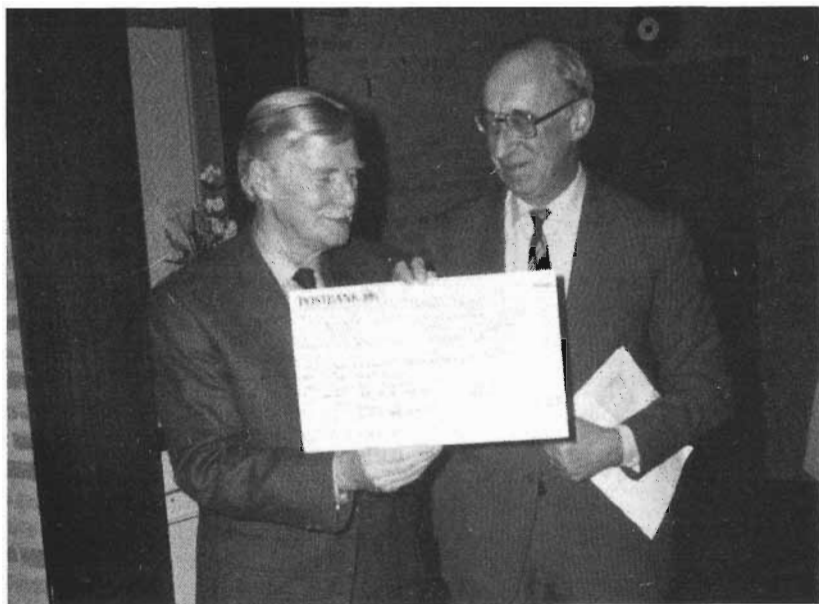
Dit jaar een heel andere puzzel dan het vorig jaar. Een puzzel waar jongens en meisjes tot 14 jaar aan mee mogen doen. Ik ga jullie kennis testen van herten, herten uit eigen land, maar ook herten uit andere landen. Dus het is geen makkelijke puzzel! Dat betekent dat jullie misschien in de bibliotheek moeten gaan zoeken naar informatie in boeken. Maar natuurlijk mag je ook je ouders of grootouders om hulp vragen. En misschien woont er bij jou in de buurt wel iemand die heel veel van herten afweet.

Ik wil van jullie de namen van de herten die ik omschrijf; schrijf deze namen op een briefkaart, met vermelding van je naam, adres, postcode, woonplaats en leeftijd en stuur deze op naar: Veluws Hert, postbus 981, 7301 BE Apeldoorn. Doe dat voor 1 februari 1991. En uiteraard is er weer een prijsje te verdienen dat onder de goede inzenders wordt verloot. Misschien wel een fraaie afwerpstang! En dit zijn dan de omschrijvingen:

1. dit kleine hertje komt uit Zuidoost-Azië en heeft een kort, klein geweitje, dat staat op een bijna evenlang uitgroei van de schedel;
2. dit meestal gespikkelde hert komt veel voor in hertenkampen, maar toch ook in het wild op de Veluwe;
3. in het hoge Noorden kun je dit grote beest vinden, met een groot schoffelgewei en een lange bovenlip;
4. een hert dat uit China komt, dat veel van water houdt en dat geen gewei heeft, maar lange bovenhoektanden;
5. een hert dat eens in het park van de Chinese keizers liep en daar door een Franse pater is ontdekt;
6. een hert dat veel op het edelhert lijkt, alleen groter en zwaarder is met een groter gewei en dat in N-Amerika leeft;
7. een kleine hertachtige die in Nederland het meest voorkomt;
8. een hert dat veel in N-Amerika voorkomt, kleiner is dan het edelhert en een mooie witte spiegel heeft;
9. een dier dat in het hoge Noorden voorkomt, bekend staat om zijn trek naar zomer- en winterleefgebieden en dat al heel lang gebruikt wordt door de mens;
10. een hert dat o.a. uit Japan komt, ongeveer even groot is als het edelhert, in de zomer wit gevlekt is en in Schotland vrij veel voorkomt, waar het zich vermengt met het edelhert;
11. het hert waar de vereniging zich voor inzet;
12. een hert dat in grote aantallen in Canada voorkomt, erg veel lijkt op het hert onder nr. 9, maar daar een andere naam heeft;
13. een klein hert uit Azië, zonder gewei, met lange hoektanden, dat een heel sterke muskus-geur kan verspreiden;
14. een hert dat voorkomt in Z-Amerika en als je weet hoe daar de uitgestrekte graslanden worden genoemd, dan weet je ook de naam van het hert.

Doe je best, veel plezier en natuurlijk krijg ik weer meer inzendingen dan vorig jaar.

Prijs voor het „Veluws Hert”

KNJV-voorzitter De Quay overhandigde Veluws Hert-voorzitter van den Hoorn een (reuzen)chèque ter waarde van f 5.000,—.

Foto: P.A. Buitenhuis

Tijdens een informele bijeenkomst in restaurant „Rust een Weinig” te Hoenderloo op vrijdag 23 november j.l. heeft het „Veluws Hert” de eerste KNJV-Biotoopverbeteringsprijs in ontvangst genomen. KNJV-voorzitter mr. drs. C.L.M. de Quay overhandigde Veluws Hert-voorzitter van den Hoorn de aan deze prijs verbonden oorkonde en een chèque ter waarde van f 5.000,—.

De Kon. Ned. Jagers Vereniging kent deze biotoopverbeteringsprijs toe aan personen of organisaties die zich op bijzondere wijze inzetten voor het behoud en het herstel van natuurwaarden in ons land.

Onze vereniging ontving de prijs voor haar inzet en activiteiten in dit kader, met name wat betreft de activiteiten die hebben geleid tot de aanleg van bladakkers, nodig voor het verbeteren van het natuurlijk voedselaanbod voor het edelhert. Bij de toekenning van de prijs is eveneens rekening gehouden met de inzet die het „Veluws Hert” in het verleden heeft getoond bij de totstandkoming van de wildviaducten over de A50.

In zijn dankwoord zei Veluws Hert-voorzitter van den Hoorn o.m. dat zonder de medewerking van de leden van de vereniging — het financieel steunen van de actie en het daadwerkelijk planten van de boompjes — de bladakker-actie niet zo'n succes zou zijn geworden.

HOREN, ZIEN EN SCHRIJVEN

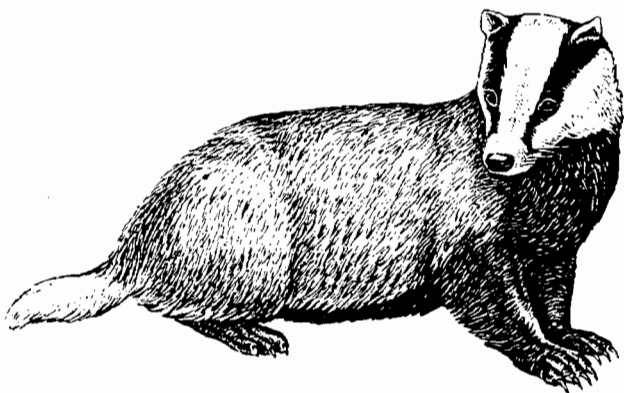
Een dubbele verrassing

• DAS STAK WILDROOSTER OVER

Hoewel het heel moeilijk is om op toegankelijke plaatsen Dassen te speuren is het mijn echtgenote en mij de laatste dertien maanden gelukt vier Dassen te ontmoeten.

De eerste maal was een Das zo vriendelijk om vlak voor onze auto een zandweg over te steken, wat een hele ervaring was. Bij de tweede ontmoeting waren wij op weg kennissen naar hun vakantieverblijf terug te brengen. Een jonge Das wandelde heel gemoedelijk voor ons uit op een asfaltweg.

O wonder, hoe is het mogelijk: twee Dassen in tien dagen tijd terwijl in de voorgaande achtentwintig jaar nooit één Das door ons gespeurd was.

De derde ontmoeting was eind september 1990. Wij reden op een zandpad en om een bocht zat heel gemoedelijk een Das zich te goeden aan het kadaver van een konijn. Op onze nadering verwijderde de Das zich, statig en voornaam, de bosrand in.

De laatste ontmoeting is van zéér recente datum, namelijk 28 oktober 1990. In gezelschap van kennissen kwamen wij bij een wildrooster aangereden. Rechts van de weg zag ik de bekende gloei-oogjes. Langzaam naderbij komende stak een Das vóór het rooster de weg over, waarbij ik de overtuiging had dat hij links langs het raster ons zou passeren. **Niets is minder waar.**

Na aan de linkerkant van de weg aangekomen te zijn begaf de Das zich aan de uiterste linkerkant van het rooster, dwars over het rooster, de Kon. Houtvesterij in.

Hoe is het mogelijk! Ik weet bijna zeker dat dit een veel gebruikt wissel van de Das is, gelet op het gemak en de vastberadenheid waarmee hij deze weg in alle rust koos.

Persoonlijk vinden wij het prachtig dit gezien te hebben, maar onze eerdere uitleg aan onze gasten, stedelingen, waarom deze roosters aangelegd zijn, namelijk om de doorgang voor wild ter plekke onmogelijk te maken, werd in dit geval zwaar gelogenstraft.

De heer van der Helm bij het door hem vervaardigde waarschuwbord.

Foto: Het Edelhart

Een mobiele waarschuwing

Ieder jaar voor het begin van de zomervakantie, schrijf ik een artikel in een der grote regio-weekbladen met een oplage van bijna 30.000 lezers, over de benadering van het wild in het algemeen. Het artikel is bedoeld als voorlichting maar meer nog als waarschuwing voor hen die hun vakantie op de Veluwe doorbrengen. De waarschuwing is vooral gericht aan diegenen die op onze Veluwe wegen, waar 80 km. is toegestaan, rustig 130 of 140 km. rijden en blijven rijden, ondanks de waarschuwborden van „overstekend grootwild”.

Ieder jaar worden tientallen stuks wild doodgereden als gevolg van het onbeheerste rijgedrag van talloze automobilisten en motorrijders. Niet alleen het wild sneuvelt tussen de koplampen, ook zijn hierbij mensenlevens te betreuren. Dit jaar heb ik in mijn artikel twee recente dodelijke ongevallen aangehaald waarbij een 7-jarig jongetje en een 24-jarige jongeman dodelijk verongelukten, en een meisje zwaar gewond in een ziekenhuis werd opgenomen.

De vele reacties die na plaatsing van zo'n artikel binnenkomen, zijn van mensen die een aanrijding of bijna een aanrijding met overstekend wild hebben gehad. Eén van die reacties wil ik u niet onthouden.

Terwijl ik de krant zelf nog niet in de bus had, ging de telefoon over en meldde een mij onbekende mevrouw uit Mijdrecht dat zij mijn artikel gelezen had en hierop wilde reageren. Zij heeft een nichtje die verpleegkundige is in een ziekenhuis in Apeldoorn. Enkele weken voordien was genoemd nichtje om ± elf uur 's avonds op weg naar Apeldoorn, waar zij de nachtdienst had. Onder de rook van Apeldoorn staken plotseling twee herten onverhoeds de weg over. Zij kon niet meer tijdig afremmen en een botsing met een der herten was onvermijdelijk. Gevolg: hert dood, auto total-loss en het meisje hevig geschrokken. Tot zover het telefoongesprek. Een goede week later ben ik ook als vakantieganger naar de Veluwe gegaan. Op een van die dagen moest ik bij een smederij in Wekerom (bij Ede) zijn. Toen de smid het bord op mijn auto zag (zie foto) met de tekst „matig uw snelheid, overstekend wild kan ook uw leven kosten”, ontspon zich de volgende dialoog:

„Ja mijnheer, die tekst op uw auto is zeer duidelijk en raak, er wordt op onze Veluwe tweebaanswegen veel te hard gereden; 140 of 150 km. is geen zeldzaamheid en vooral op die wegen waar het wild pleegt over te steken, ontstaan levensgevaarlijke situaties. Een nichtje van mij is verpleegkundige in een ziekenhuis in Apeldoorn en die heeft een collega die een paar weken geleden een aanrijding met een hert heeft gehad. Het hert was dood, de auto total-loss en de collega erg geschrokken”. Tot zover het verhaal van de smid. Twee reacties betreffende hetzelfde meisje. Een uit het westen des lands, de ander uit het oosten. U ziet hoe klein de wereld kan zijn.

Als voetnoot wil ik nog even vermelden dat de mevrouw uit Mijdrecht inmiddels lid van de Vereniging tot behoud van het Veluws Hert is geworden.

MIJDRICHT,
A.G.P. van der Helm

VERENIGING TOT BEHOUD VAN HET VELUWS HERT

**Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der
Nederlanden**

Contributie:

leden f 35,— per jaar
leden jachtopzichters
f 15,— per jaar
donatie v. h. leven f 500,—
postrekening 1187408 .
t.n.v. het „Veluws Hert”
te Apeldoorn.

Secretariaat

„Veluws Hert”:
Mevr. R. Westermann
Postbus 981
7301 BE Apeldoorn

Uit de Statuten:

Artikel 2. Doel

De vereniging heeft tot doel mede te werken aan de bevordering van het natuurbewoud in Nederland, in het bijzonder van het edelhert en zijn habitat, zowel in de vrije als in de gesloten wildbaan.

Zij tracht haar doel te bereiken door:

- a. het bevorderen van maatregelen tot het behoud van het Veluws Hert en het wekken van belangstelling daarvoor;
- b. het verrichten van alle handelingen welke rechtstreeks of zijdelings verband houden met het doel der vereniging of aan dit doel bevorderlijk kunnen zijn.

BESTUUR:

D.A.C. van den Hoorn, voorzitter, Hoog Soeren
P.A. Buitenhuis, penningmeester, Apeldoorn
Mevr. R. Westermann, secretaresse, Bilthoven
J.J. Franchimont, Apeldoorn
A.N. Heekelaar, Velp
Drs. R.H.M. Peltzer, Zeist
R. Schuitemaker, Hoog Soeren
Ing. G.J. Spek, Emst

Dr. J.L. van Haaften, adviseur

- *Noteer nu al:*

*Alg. Ledenvergadering,
Aardhuis, 9. maart '91*

